

RANSCHBURG JENŐ és HORVÁTH ISTVÁN
MTA Pszichológiai Intézete, Budapest

AZ ANYAI MAGATARTÁS (A „SZOPTATÁS” ÉS AZ „EGYEDÜL HAGYÁS”) SZOCIO-KULTURÁLIS ÉS PSZICHOLÓGIAI FELTÉTELEI*

A korai szülő–gyermek kapcsolat kutatói szinte szokatlan egyöntetűséggel hangsúlyozzák, hogy a csecsemő egyik legfontosabb – a későbbi években tanúsított viselkedését jelentősen befolyásoló – tapasztalata a gondozójával folytatott interakciók kölcsönös és reciprok jellege. AINSWORTH és BELL (1974) „kompetens anya–csecsemő pár”-ról írnak, WACHS és GRUEN (1982) pedig hangsúlyozzák, hogy „...a csecsemő szociális kompetenciája addig terjed, ameddig mások figyelmét és kooperatív gondoskodását ki tudja váltani”. (i.m. 126.o.) Természetes, hogy a gyermek csak a megfelelő „anyai válaszkészség” esetén lehet kompetens, vagyis akkor, ha az anya rendelkezik a szükséges érzékenységgel a csecsemő jelzéseinek felfogására, és azokra – az üzenetek tartalmával összhangban – reagál. A kölcsönös kompetencia tehát annyit jelent, hogy mind a gondozó, mind a csecsemő „hatékony”-nak (LEWIS, 1972) érzi magát az interakciók során, azaz gondoskodnak a „lehetőség tapasztalásá”-ról („contingency experience”, GOLDBERG, 1977) egymás számára.

A kutatók számos területen mutatták ki az anya és a csecsemő interakciónak reciprok összehangoltságát (például RICHARDS, 1971, a szoptatás folyamatában; COLLIS és SCHAFFER, 1975, a szemkontaktusban; WATSON, 1972, a játékos dialógusokban), és OSOFSKY és CONNORS (1979) már összefoglalják azokat az anyai magatartásjegyeket is – a csecsemő tekintetének elkerülése, elégedetlenség a gyermek nemével, temperamentumával vagy fizikai karakterisztikumaival stb. –, amelyek az anyai érdeklődés hiányára, a gyerekkel való foglalkozás problémáira utalnak. A kérdéskörrel kapcsolatos teoretikai igényű munkák általában egyetértenek abban, hogy az interakcióhoz szükséges gyermeki viselkedésminta (a „kontingencia keresése”) veleszületett genetikai adottság, mely a születés pillanatától jelen van (WATSON, 1967;

*Köszönettel tartozunk Joubert Kálmánnak és a KSH Népeségtudományi Intézetének, hogy antropolometriai vizsgálatuk mintáját rendelkezésünkre bocsátották, Cs. Bagdy Emőkének és Cseh-Szombathy Lászlónak vizsgálati battriánkat illető értékes tanácsaikért, Pacsics Valériának és Thoma Évának valamint a közreműködő körzeti védőnőknek szervezési segítségükért. Külön köszönet illeti Szöllősi Erzsébetet az adatgyűjtés irányításában s valamennyi interjúkészítőnket, különösen Bakos Annát, Bakcsi Ildikót, Balázs Katalint, Kun Zsuzsát, Márk Évát, Szita Juditot, Tamás Amaryllist, Tóth Zsuzsát és Vargha Magdolnát a terepen végzett lelkes és áldozatkész munkájukért.

A dolgozat alapjául szolgáló vizsgálat a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok Kutatási Főirány keretében folyt.

AINSWORTH és BELL, 1974). Ugyanakkor az interakció anyai feltételeiről — a szenzitivitásról és a válaszkészségről — meglehetősen keveset tudunk. Ha feltételezzük, hogy az anya „kontingencia viselkedés”-ét — akárcsak a gyermekét — valamilyen veleszületett genetikai program szabályozza, nyitva marad a kérdés: mi a magyarázata annak, hogy az anyák jelentős része érzékenyen és adekvát módon reagál a gyermek kontingencia igényére, mások viszont hiányosan vagy alig elégítik ki ezt az igényt? Egyes szerzők (például TULKIN és KAGAN, 1972; LEWIS és WILSON, 1972) az eltérő szociális-gazdasági státusz-körülményekben keresik az anyai magatartásmódok különbségeinek okát, mások (például LYNCH, 1975; HALES és mts., 1977; KENNEL, VOOS és KLAUS, 1979) a születést közvetlenül követő „kritikus periódus” történéseiben. E kutatások az anyai magatartás számos fontos elemére hívják fel a figyelmet, úgy véljük azonban: a fentiekben megfogalmazott kérdés továbbra is megválaszolatlan maradt. RUTTER (1982) például jogosan említi tanulmányában, hogy a gyermeket — természetesen jóval az előbb említett „kritikus periódus” után — örökbefogadó szülőnél nem egyszer tapasztalhatjuk a „valódi” anyai magatartásminták megjelenését.

Tanulmányunkban az anyai magatartás két karakterisztikus vonását — a „szoptatás”-t (pontosabban: a csecsemő három hónapos korában szoptat-e még az anya vagy nem) és az „egyedül hagyás”-t (tehát: előfordul-e, hogy az anya egyedül, felügyelet nélkül hagyja három hónapos gyermekét a lakásban, vagy nem) vizsgáljuk. A szoptatás tartamának (természetesen a szélsőséges esetek kivételével) összefüggését az anyai magatartással az analitikus indíttatású pszichológia már hosszú ideje tételezi. (lásd erről: MONTAGU, 1971) Az újabb kutatások közvetve bizonyítják az állítás igazát: KENNEL, VOOS és KLAUS (1979) amerikai, brazil és svéd vizsgálatokat idéznek tanulmányukban, melyek szerint anya és gyermekének „korai kontaktusa” pozitívan korrelál a szoptatás tartamával. Az „egyedül hagyás” — mint az anyai magatartás mutatója — a külföldi szakirodalomban — tudomásunk szerint — nem szerepel. Saját korábbi vizsgálatunk (RANSCHBURG, DEÁK és CSÁSZÁR, 1980) azonban meggyőzően bizonyította, hogy a néhány hónapos csecsemő magára hagyása (egy speciálisan megtervezett vizsgálati helyzetben) pozitívan korrelál azokkal a viselkedés-jegyekkel (például az anya odafordulása — mimikai jegyei, közeledési tendenciája — amikor a gyermek egy stressz-keltő orvosi vizsgálat közben felsír), melyeket a kutatók az anyai magatartás vizsgálatára gyakran alkalmaznak (például KENNEL és mts., 1974).^{*} Vizsgálatunkban a következő kérdésre kerestünk választ:

1. Hogyan függ össze a két kiválasztott mutató egymással? (Egyszerűen szólva: igaz-e, hogy a hosszabb ideig szoptató anya kevésbé hagyja egyedül gyermekét?)

2. Befolyásolják-e (illetve: milyen mértékben befolyásolják) a két mutató megjelenési minőségét az anya viselkedés-repertoárjában

a) a család szociális, gazdasági és kulturális körülményei?

b) a szülők gyermekkori tapasztalatai (szüleik nevelési stílusa, módszerei, testvérkapcsolataik stb.)?

^{*}A két — természetesen nem analóg — vizsgálati helyzet közös elemét a következő gondolatmenettel közelíthetjük meg. Kísérletünkben az anya, aki magára hagyta gyermekét a pólyázóasztalon — figyelmen kívül hagyva a veszélyt, ami a helyzetváltoztatásra képes csecsemőt fenyegeti — viszonylagos közönnyel reagált a gyermek vészjelzéseire az orvosi vizsgálat során. A szülő, aki egyedül hagyja csecsemőjét a lakásban, lényegében ugyanezt teszi: az anticipált (vagy anticipálható) vészjelzésre már annak bekövetkezése előtt közömbösen reagál.

- c) a gyermek körül végzett napi tevékenységek — és ezek megosztása a szülők között?
- d) a gyermek neve?
- e) a gyermek helye a születési rangsorban?

A vizsgálat leírása

Vizsgálatunk a Társadalmi Beilleszkedési Zavarok Kutatási Főirány Longitudinális Kutatásának része. A KSH Népeségtudományi Intézete antropometriai felmérést végez az ország gyermekorvosi körzeteinek reprezentatív 2%-os mintájában meghatározott idő alatt született gyermekek között. Vizsgálatunk mintájának mintegy felét a KSH budapesti részmintája adja: e körzetekben 1982. január 1. és 1983. szeptember 30-a között született gyermekek, illetve e gyermekek családja. Mintánk másik fele két további körzetben ugyanezen időszak második felében született gyermekekből áll. (A bővítést az ebbe szükségessé, hogy a születésszám rohamos csökkenése miatt a tervbe vett 400 fős mintát nem tudtuk volna összegyűjteni.) A minta a bővítéssel együtt is budapesti reprezentatív mintának tekinthető.

A longitudinális kutatás I. fázisa a gyerekek életének 3–4. hónapjában zajlott le. Az adatok három forrásból eredtek:

- a) A Népeségtudományi Intézet adatlapjából és az egészségügy bizonylataiból való másodlagos adatfeldolgozás.
- b) A védőnők által „postázott” tesztek, illetve szülői kérdőívek.
- c) Kiképzett kérdezőbiztosaink által gyűjtött adatok.

Technikailag önkitöltő kérdőívek, tesztek, zárt és nyílt interjúk, és megfigyelések alkották módszereinket, annak megfelelően, hogy az adott pszichológiai, szociológiai, vagy orvosi jellegű adatoknak melyik módszer felelt meg leginkább.

Jelen vizsgálatunkat a szülők által — 443 családban — kitöltött kérdőívek alapján végeztük el, ezért röviden ismertetjük a kérdőívek főbb kérdés-csoportjait:

1. Az „apai kérdőív” kérdés-csoportjai: — az apa szüleinek és testvéreire vonatkozó szocioökonómiai adatok — az apa gyermekkorának néhány objektív és szubjektív mutatója (a szülők házassága, az apa kapcsolata a szüleivel, összehasonlítás a gyermekkorai és jelenlegi családja között, szabadidő tevékenységek stb.).
2. Az „anyai kérdőív” az apai kérdőívben jelzett adatokon kívül a következő kérdés-csoportokat tartalmazza: — a szülést követő kórházi tartózkodás ideje — néhány perinatális változó, — a szoptatás és a gondozás, — a szoptatás és a fürdetés objektív és szubjektív mutatói, — a gyermek sírása és az arra adott anyai válasz, — a gondoskodás néhány szubjektív, attitűdjellegű mutatója, — az apa részvétele a gyermek körüli és a háztartási munkákban.

Vizsgálatunk céljának megfelelően adatbázisunkból két olyan változót kellett kiemelni, melyek a gyermekkor adott periódusában jól reprezentálják a szülői magatartást. Első ilyen változóként a „szoptatás”-t emeltük ki — pontosabban az anya által kitöltött kérdőív szoptatással kapcsolatos változói közül azt, amelyik arra vonatkozik: a kérdőív kitöltésének időpontjában szoptat-e még az édesanya? A másik kiemelt változó a — szintén az anyai kérdőívben szereplő — „egyedül hagyás” volt, mely

— minden értelmezéstől és módosító tényezőtől függetlenül (tehát például attól, hogy a megkérdezett anya mennyire tartotta ezt a körülményekből fakadó kényszer következményének) — azt a tényt rögzítette: egyedül hagyja-e az édesanyja gyermekét a lakásban, vagy sem?

A két kiemelt változót először egymással hasonlítottuk össze, majd a szülői kérdőívek valamennyi változójával a következő csoportosításban:

- a) A szociális-gazdasági státus mutatói
- b) A szülők gyermekkori családi tapasztalatai
- c) A szabadidő eltöltése (kulturális mutató)
- d) A gyermekkel kapcsolatos napi tevékenységek mutatói
- e) A gyermek helye a születési sorban és a gyermek neme.

Az eredmények ismertetésekor két változó közötti összefüggésnek mindig Pearson-féle X^2 a kritériuma. A talált összefüggések prediktív erejének szemléltetésére mind a „szoptató—nem szoptató”, mint az „egyedül hagyó—nem hagyó” csoportok elkülönítésére lépésenkénti diszkriminancia-analízist végeztünk. Mindkét analízisbe az összes olyan változót bevontuk, mely akár az „egyedül hagyás”-sal, akár a „szoptatás”-sal $p < 0,10$ szinten összefüggött. Minden számítást a BMDP 1981-es változatával végeztünk.

Eredmények

1. A két, kiemelt változó egymással való összevetése nem hozott szignifikáns eredményt ($X^2=819$, szf=1, $p=.3655$), így vizsgálatunkban a „szoptatás” és az „egyedül hagyás” egymástól független változóknak bizonyultak.

2. A két kiemelt változó összefüggését a szociális-gazdasági státus mutatóival az 1. táblázat mutatja. A táblázatról világosan leolvasható, hogy a szoptatás tartama figyelemreméltó összefüggést mutat a szülők, valamint az anya és az apa szüleinek szociális-gazdasági státusát mutató változókkal, mégpedig az első pillanatban meglepő irányban: minél magasabb társadalmi réteghez tartoznak a szülők, annál valószínűbb, hogy a vizsgálat időpontjában (a gyermek három hónapos korában) az anya szoptatja gyermekét. Az egyedül hagyás és a család szociális-gazdasági helyzete között nincs kapcsolat.*

3. A kiemelt változók összefüggését a szülők gyermekkori tapasztalataival a 2. táblázat mutatja. Láthatjuk, hogy az „egyedül hagyás”-sal a szülőknek (de különösen az anyának) számos gyermekkori tapasztalata mutat kapcsolatot. A táblázat szerint, ha az anyák nyugodtnak és következetesnek írják le anyjukat, az „egyedül hagyás” valószínűsége szignifikánsan csökken. Hasonló összefüggést találunk az apai nagyanyák nyugodt nevelési stílusa esetén is. Az anyai nagyszülők házasságának minősítése negatívan függött össze az anyai egyedül hagyással (minél jobbnak ítélte az anya szülei házasságát, annál kevésbé hagyta egyedül gyermekét). Amikor az anyának jelenlegi és gyermekkori családját kell összehasonlítani, azt az eredményt kapjuk,

*A vizsgálat idején az anyáknak mintegy fele már nem szoptatott és kb. egyharmada hagyta gyermekét egyedül a lakásban.

1. táblázat

A kiemelt változók összefüggése a szociális-gazdasági státusz mutatóival

Szoptatás	Az össze- függés iránya	Egyedül hagyás	Az össze- függés iránya
P. foglalkozása*	+		
M. Foglalkozása***	+		
M. anyjának fogl.*	+		
— az anya születésekor — szellemi vagy htb.			
M. apjának jelenlegi fogl.*	+		
M. apjának iskolai végz.*	+	nincs összefüggés	
P. gyerekkori lakásának komfort- fokozata**	+		
M. gyermekkorában egyedül vagy testvérekkel aludt**	+		
A kerület (amelyben a család la- kik) színvonala**	+		
M. külföldi utazásainak gyakori- sága**	+		
Jelmagyarázat: M = anya P = apa * = $p < ,05$ ** = $p < ,005$ *** = $p < ,001$			

2. táblázat

A kiemelt változók összefüggése a szülők gyermekkori családi tapasztalataival

Szoptatás	Az össze- függés iránya	Egyedül hagyás	Az össze- függés iránya
		M.-t anyja <i>következetesen</i> nevelte*	—
		P.-t anyja <i>nyugodtan</i> nevelte**	—
		M.-t anyja <i>nyugodtan</i> nevelte*	—
P. anyja gyakran alkalmazott fizikai büntetést*	+	M. anyja alkalmazott fizikai bünte- tést*	+
		M. gyerekkori családjában más volt a kedvenc gyerek*	+
M. szülei házasságának pozitív mi- nősítése*	+	M. szülei házasságának pozitív minő- sítése**	—
		M. gyerekkori családjában szeretettelibb mint a jelenlegi*	—
Jelmagyarázat: M = anya P = apa * = $p < ,05$ ** = $p < ,005$			

hogy az „egyedül hagyás” esélye akkor kisebb, ha az anya a gyermekkorai család szeretet-kapcsolatát erősebbnek minősíti a jelenleginél. Úgy véljük, hogy ebben az esetben nem a két család egymáshoz viszonyításának kell jelentőséget tulajdonítanunk, hanem a családi kapcsolatok minőségének az anya gyermekkorában, ami az „egyedül hagyás”-sal negatívan korrelál. Érdekes összefüggést mutat kiemelt változónkkal az anya helyzete is a gyermekkorai családban: ha az anya a kérdőívben önmagát jelöli meg mint szülei „kedvenc”-ét, az „egyedül hagyás” esélye kisebb, ha valamelyik testvérét: nagyobb. Mint ez a táblázatról leolvasható, a „szoptatás”-t a szülők gyermekkorai családi tapasztalati nem befolyásolják.

4. A 3. táblázaton a kulturális mutatók összefüggését figyelhetjük meg a két kiemelt változóval. Első pillantásra feltűnik, hogy a kulturális változók elsősorban a „szoptatás”-sal mutatnak összefüggést, az „egyedül hagyás”-sal sokkal kevésbé. Mint látható, a színházlátogatás (terhesség előtt és alatt), a könyvtári tagság és az olvasás bizonyos (a táblázaton részletezett) mutatói egyaránt pozitívan korrelálnak a „szoptatás”-sal. Negatív összefüggést (az anyánál és az apánál egyaránt) egyedül a televíziózás mennyisége mutat!

5. A 4. táblázat a gyermekkel kapcsolatos napi tevékenységek kapcsolatát mutatja a két változóval. Mint a táblázatról leolvasható, az apai segítségnyújtás egyes mutatói pozitívan korrelálnak a szoptatás tartamával, míg az egyedül hagyást elsősorban az anya-gyermek viszony pszichológiai mutatói befolyásolják. A „nyugodt” bánásmód csökkenti az egyedül hagyás esélyét, míg azok az anyák, akiket idegesít a gyermek sírása és úgy érzik, kevesebbet foglalkoznak csecsemőjükkel, mint mások, valószínűbben hagyják egyedül gyermeküket.

6. A születési sorban elfoglalt hely a szoptatás tartamát, míg a gyermek neme az egyedül hagyást befolyásolja. Adataink szerint az anyák az elsőszülött gyermekeket valószínűbben szoptatják három hónapos korukban, mint a sorban később következőket ($\chi^2=7,961$, szf=4, $p=.0930$) és a fiúkat valószínűbben hagyják egyedül, mint a lányokat. ($\chi^2=3,974$, szf=1, $p=.0462$)

7. A lépésenkénti diszkriminancia-analízis a szoptató anyákat a nem szoptatóktól 67,3%-os pontossággal különítette el, és az enyhébb kritérium ellenére is (F to enter=3) szinte kizárólag szocio-kulturális változók léptek be. Ezzel szemben az „egyedül hagyás”-ra vonatkozó 69,2%-os elkülönítési pontosságot az analízis elsősorban pszichológiai változók beépítésével érte el.

Megbeszélés

Az a tény, hogy a szoptatás és az egyedül hagyás vizsgálatunkban egymástól független változóknak bizonyultak, világosan cáfolja azt a felületes feltételezést, hogy a szoptatás tartama és a gyermek felügyelet nélkül hagyása a szülői magatartás párhuzamos mutatói. A változók függetlenségének okát keresve induljunk ki a szoptatás tartamára vonatkozó eredményeinkből. Az első pillantásra talán meglepőnek tűnik, hogy a család (mind a nagyszülők, mind a szülők) szocio-kulturális státusa pozitívan korrelál a szoptatás tartamával. A WHO 1981-ben összehasonlító vizsgálatot tett közzé a szoptatás helyzetéről. A vizsgálatban Chile, Etiópia, Guatemala, Magyarország, India, Nigéria,

A kiemelt változók összefüggése a kulturális mutatókkal

Szoptatás	Az össze- függés iránya	Egyedül hagyás	Az össze- függés iránya
P. gyakran járt színházba M. terhessége előtt*	+	P. gyakran járt színházba M. terhessége előtt*	—
M. gyakran járt színházba terhessége előtt***	+		
P. gyakran járt színházba M. terhessége alatt*	+		
P. gyakran nézett TV-t M. terhessége előtt*	—	M. eljár szórakozni*	+
M. gyakran nézett TV-t terhessége előtt***	—		
M. gyakran nézett TV-t terhessége alatt**	—		
M. gyakran néz TV-t**	—		
P. tagja valamilyen könyvtárnak**	+		
M. tagja valamilyen könyvtárnak**	+		
A család rendszeresen vásárol heti- lapot*	+		
Színvonalasabb heti- lapot vesznek*	+		
Színvonalasabb folyóiratot vesz- nek**	+		
M. több ismeretterjesztő könyvet olvasott szülés előtt***	+		
M. részt vett terhestornán vagy tan- folyamon*	+		
Jelmagyarázat:			
M = anya			
P = apa			
* = $p < ,05$			
** = $p < ,005$			
*** = $p < ,001$			

Fülöp-szigetek, Svédország és Zaire vett részt. A statisztikai számítások azt mutatták, hogy — Magyarország és Svédország kivételével — az anyák szocio-ökonomiai státusa (iskolai végzettsége és foglalkozása) valamennyi országban negatívan korrelált a szoptatás tartamával, azaz: minél magasabb az anya státusa, annál rövidebb ideig szoptat! A svéd mintában pontosan fordított volt az eredmény (tehát a mi adatainkkal meg-
ta el feldolgozásra. Saját adatainkat a WHO vizsgálatával, valamint az angol vizsgá-
latok (MARTIN és MONK, 1983) hasonló eredményeivel összevetve megkockáz-
tathatjuk azt a feltevést, hogy a gazdaságilag fejlettebb országokban egyenes, a fej-
káltathatjuk azt a feltevést, hogy a gazdaságilag fejlettebb országokban egyenes, a fej-
letlenebbekben pedig fordított az összefüggés a család szociális-gazdasági státusa és a

A kiemelt változók összefüggése a gyerekekkel kapcsolatos napi tevékenységgel

Szoptatás	Az össze- függés iránya	Egyedül hagyás	Az össze- függés iránya
		M.-t idegesíti, ha a gyermek sír*	+
Kifőzik a pelenkákat*	+	Kifőzik a gyermek edényeit***	—
		M. megítélése szerint kevesebbet foglalkozik a gyerekekkel, mint mások*	—
		M. megítélése szerint többet kellene foglalkoznia a gyerekekkel**	+
		M. aggódó a gyerekekkel*	—
		M. nyugodtan bánik a gyerekekkel**	—
P. segít a fürdetésben**	+		
P. segít az öltöztetésben*	+		
P. segít a gyerek ételének elkészítésében**	—		
P. segít a terítésben*	+		
Jelmagyarázat:			
M = anya			
P = apa			
* = $p < ,05$			
** = $p < ,005$			
*** = $p < ,001$			

szoptatás tartama között. Adataink egyértelműen támogatják a WHO kiadvány megállapítását: „... a szoptatásban megnyilvánuló különbségeket sokkal inkább a divattól vagy a szociális és gazdasági körülményektől függő egyéni preferenciák határozzák meg, mint a szoptatás biológiai képessége.” (146. old.) A legtöbb európai (és természetesen néhány tengeren túli) ország esetében elsősorban a „divat” játszik szerepet az egyéni preferenciák befolyásolásában; a hatvanas évek (elsősorban üzleti indíttatású) ellen-propagandája, majd az utóbbi években egyre erősödő egészségügyi reklámtevékenység (melyre a társadalom felső rétegei érzékenyebben és gyorsabban reagálnak) napjainkra jelentősen csökkentette a biológiai és pszichológiai értelemben vett „anyai magatartás” és a szoptatás tartama közötti összefüggést.

Táblázataink világosan mutatják, hogy amíg a szoptatás tartama elsősorban a szociális és kulturális változók függvénye, az „egyedül hagyás”-t szinte kizárólag a nagyszülői és a jelenlegi család pszichológiai mutatói határozzák meg. A szülők (elsősorban az anya) szüleinek nevelési stílusa, a nagyszülői család belső atmoszférája és az anya (testvéreihez viszonyított) helyzete a gyermekkori családban épp olyan megbízhatóan jelzik az egyedül hagyás valószínűségét, mint az anya és a csecsemő viszonya (a gyermek sírására adott anyai „válasz”, a bánásmód vagy a foglalkozás tartamának szubjektív megíté-

lése stb.) a vizsgálat idején. A kutatók általában Ainsworth „szokatlan helyzet paradigma”-ját („stranger situation paradigm” — AINSWORTH és WITTIG, 1969) alkalmazzák a 10–18 hónapos gyerekek ragaszkodása (attachment) minőségének meghatározására. Az eljárás lényegében egy nyolc lépéses kumulatív stressz-helyzet, amely két-két szeparációt és reuniót, két, idegennel való interakciót és két egyedül hagyást tartalmaz. A gyerekeket — négy változó („a közelség keresése”, „a kapcsolat megőrzése”, „ellenállás a kapcsolatnak”, és „a közelség és az interakció elkerülése”) mentén regisztrált viselkedésük alapján — „biztonságosan ragaszkodó”-nak, „ambivalens”-nek vagy „elkerülő”-nek minősítik. A vizsgálatok egyértelműen utalnak arra, hogy ezek a gyermeki ragaszkodás-formák a korábbi anya–gyermek interakciók következményeként alakulnak ki; minél érzékenyebben reagál az anya az újszülött és a csecsemő viselkedésére („kontingencia-igény”-re) annál valószínűbb, hogy a gyermek egyéves korára a „biztonságosan ragaszkodó” kategóriába kerül. (BLEHAR, LIEBERMAN és AINSWORTH, 1977)

E kutatások sajátos ellentmondása, hogy miközben a szerzők elméleti szinten a „kétirányúságot”, a kölcsönösséget hangsúlyozzák az anya–gyerek kapcsolat kibontakozásában, a gyakorlati munkák implikációja kétségtelenül az, hogy e kapcsolatért elsősorban a gyermek veleszületett kezdeményezéseire adott anyai válaszok mennyisége és minősége — az anyai érzékenység és válaszkészség — a felelős. Úgy véljük, ez a tény további hangsúlyt ad a bevezetőnkben tett megállapításnak, mely szerint: meglehetősen keveset tudunk arról, hogy mi az eltérő anyai magatartásmódok magyarázata? Vizsgálatunk alapján e kérdéskörben az alábbi két feltételezést kockáztatjuk meg:

1. Az „egyedül hagyás” nemcsak a 10–18 hónapos gyerekek ragaszkodási stílusának megállapítására alkalmas vizsgálati módszer, hanem a születést követő hónapokban az anyai magatartás mutatója is. Vizsgálatunkban mintánkat egyetlen szempont alapján szelektáltuk — egyedül hagyja-e az anya három hónapos gyermekét, vagy sem — és nem vettünk tekintetbe semmiféle módosító tényezőt. Ilyen módosító tényező lehetne például a kényszerhelyzet — bizonyos körülmények között a szülő rákényszerülhet arra, hogy meghatározott időre egyedül hagyja gyermekét — aminek figyelmen kívül hagyása kétségtelenül hibás szelekcióhoz vezethet. Miután vizsgálatunkban a két csoport — a táblázatokon látható változók esetében — élesen és következetesen elkülönült egymástól, vagy azt kell feltételeznünk, hogy a hiba kiküszöbölése (azoknak az anyáknak a kiszűrése az egyedül hagyók csoportjából, akik valamilyen kényszerhelyzet következtében hagyják egyedül gyermeküket) tovább erősítené az általunk kimutatott összefüggéseket, vagy pedig azt, hogy az első három hónapban a kényszerhelyzet a gyermek egyedül hagyásának nem elfogadható magyarázata. Az egyedül hagyás összefüggését az anyai magatartás más — a szakirodalomban elismert — mutatóival, valamint a változó prognosztikai értékét a későbbi szülő–gyermek kapcsolatra valamint a személyiségfejlődésre, további vizsgálatoknak kell tisztázniuk.

2. Eredményeink alapján feltételezzük, hogy az „egyedül hagyás” által reprezentált anyai magatartást (az anya érzékenységét, válaszkészségét, a gyermek igényeire) a szülők (elsősorban az anya) gyermekkori családi tapasztalatai határozzák meg. Azok az anyák, akik semmiféle körülmények között nem hagyják magukra gyermekeiket — a szociális-gazdasági státustól függetlenül — nyugodt, harmonikus családi légkörben nevelkedtek, szüleik nevelési stílusát a nyugalom és a következetesség jellemezte. Szüleik kedvencei voltak — szemben a gyermekeiket magukra hagyó anyákkal —, akiknek

gyermekkori családjában valamelyik testvért részesítették előnyben. Anyjukra úgy emlékeznek, mint aki — természetesen a gyermekeiket egyedül hagyók anyáihoz viszonyítva — általában nyugodt volt és következetes. Érdeemes megemlíteni, hogy a „nyugalom” nemcsak az anyák gyermekkori családjának jellemzésében jelenik meg (itt egyébként, mint láttuk, többször is), hanem a saját gyermekkel való bánásmód megítélésében is; azok az anyák, akik nem hagyják egyedül gyermeküket — természetesen ismét a másik csoporthoz viszonyítva — „nyugodt”-nak írják le bánásmódjukat csecsemőkkel, annak ellenére, hogy aggodalmaskodóbbak (természetesen, hiszen éppen ezért nem hagyják egyedül gyermeküket!), mint a másik csoporthoz tartozó anyák. Az a tény, hogy a gyermek sírása inkább az egyedül hagyó anyákat idegesíti, akik gyakrabban érzik úgy, hogy másoknál kevesebbet foglalkoznak csecsemőjükkel, a másik oldalról valószínűsíti azt a feltételezésünket, hogy az „egyedül hagyás” egy általános anyai magatartás karakterisztikus mutatója.

Említést érdemel még vizsgált változónk összefüggése a gyermek nemével. Mint utaltunk már rá, adataink szerint a fiúkat az anyák valószínűbben hagyják egyedül, mint a lányokat. Ez az eredmény jól összeilleszthető azokkal a megfigyelésekkel, melyek szerint az anyai magatartás számos pozitív vonása gyakrabban jelenik meg (például beszéd és mosoly — THOMAN és mts., 1971; vokalizációra adott vokális válasz — LEWIS, 1972; figyelem — MOSS, 1967) lány-, mint fiú-csecsemőkkel szemben. MOSS (1967) adatai szerint a fiúk a születésüktől kezdve ingerlékenyebbek (többet sírnak, kevesebbet alszanak) mint a lányok, a lányok viszont nagyobb válaszkészséget mutatnak a szülői kezdeményezésekre, mint a fiúk. Moss hipotézise szerint a lányok válaszkészsége pozitívan, a fiúk ingerlékenysége pedig negatívan erősíti meg az anyai magatartást, amelynek mennyisége és minősége így a gyermek nemének megfelelően alakul.

Összefoglalva eredményeinket, úgy véljük, hogy az „egyedül hagyás” a gyermek életének harmadik és negyedik hónapjában az anyai magatartás érzékeny mutatója. Az elmúlt évek kutatásai meggyőzően bizonyítják, hogy a csecsemő veleszületett kezdeményezéseire az anya valamilyen belső készítés hatására válaszol, melynek eredménye az anya és a gyermek gazdag és sokrétű interakciója. Feltételezésünk az, hogy a gyermek létezése — pusztán testi valósága — a „veleszületett kezdeményezések”-től függetlenül inger az anya számára, mely arra készíti, hogy mellette maradjon (pontosabban olyan távolságban, melyben jelzéseit észlelni tudja), és — ha mégis rákényszerül néha az időleges elszakadásra — egy pillanatra se hagyja őt őrizenlenül. E magatartásra adható első pillanatra ésszerűen hangzó magyarázat (például az, hogy a gyereknek baja eshet), a lényege azonban jóval több, mint egyszerű megfontolás; az anya gyermekkori tapasztalataiból — a szülőkhöz fűződő kapcsolat, a szeretet és a biztonság szubjektív élményéből — fakad, és ilyen értelemben (bár megnyilvánulási szintjét számos tényező — például a gyerek neve — befolyásolhatja) a „pszichológiai öröklés” sajátos formája. (A „pszichológiai öröklés” szerepét a szülői magatartásban — más területen — már említi a szakirodalom. Lásd például WACHS és GRUEN, 1982.) Az „egyedül hagyás” prognosztikai jelentőségét a szülő-gyerek kapcsolat alakulásában, további kutatómunkánk során szeretnénk tisztázni.

- AINSWORTH, M. D. S., and WITTIG, B. A., 1969, Attachment and exploratory behavior of one-years-olds in a strange situation. In: FOSS, B. M. (ed.), *Determinants of infant behavior, IV.*, Methuen, London.
- AINSWORTH, M. D. S., and BELL, S. M., 1974, Mother-infant interaction and the development of competence. In: CONNOLLY, K. J., and BRUNER, J. S. (eds.), *The growth of competence*, Academic Press, New York.
- BLEHAR, M. C., LIEBERMAN, A. F., and AINSWORTH, M. D. S., 1977, Early face-to-face interaction and its relation to later infant-mother attachment, *Child Development*, 48, 182-194.
- COLLIS, G. M. and SCHAFFER, H. R., 1975, Synchronization of visual attention in mother-infant pairs, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 16, 315-320.
- Contemporary Patterns of breast-feeding. Report on the WHO Collaborative Study WHO, 1981, Geneva.
- GOLDBERG, S., 1977, Social competence in infancy: A model of parent-infant interaction, *Merrill-Palmer Quarterly*, 23, 163-178.
- HALES, D., LOZOFF, B., SOSA, R., and KENNEL, J., 1977, Defining the limits of the sensitive period, *Developmental Medicine and Child Neurology*, 19, 454.
- Idézi: KENNEL, J. H., VOOS, D. K. and KLAUS, M. H., 1979, Parent-infant bonding. In: OSOFSKY, J. (ed.), *Handbook of infant development*, Wiley, New York.
- KENNEL, J. H., JERAULD, R., WOLTE, M., CHESLER, D., KREGER, N. C., McALPINE, W., STEFFA, N., and KLAUS, M. H., 1974, Maternal behavior one year after early and extended post-partum contact, *Developmental Medicine and Child Neurology*, 16, 172-179. Idézi: KENNEL, VOOS and KLAUS, 1979, Parent-infant bonding.
- KENNEL, J. H., VOOS, D. K. and KLAUS, M. H., 1979, Parent-infant bonding. In: OSOFSKY, J. (ed.), *Handbook of infant development*, Wiley, New York.
- LEWIS, M., 1972, State as an infant-environment interaction, An analysis of mother-infant behavior as a function of sex, *Merrill-Palmer Quarterly*, 18, 95-121.
- LEWIS, M. and WILSON, C. D., 1972, Infant development in lower class American families, *Human Development*, 15, 112-127.
- LYNCH, M. A., 1975, Ill-health and child abuse, *Lancet*, August 16. Idézi: KENNEL, J. H., VOOS, D. K. and KLAUS, M. H., 1979, Parent-infant bonding.
- MARTIN, J. and MONK, J., 1983, Trends in breast feeding, *Maternal and child health*, February, 72-78.
- MONTAGU, A., 1971, Touching: The human significance of the skin, *Columbia University Press*, New York.
- MOSS, H. A., 1967, Sex, age, and state as determinants of mother-infant interaction, *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 19-36.
- OSOFSKY, J. and CONNORS, K., 1979, Mother-infant interaction, An integrative view of a complex system. In: OSOFSKY, J. (ed.), *Handbook of infant development*, Wiley, New York.

- RANSCHBURG, Jenő, DEÁK Judit, CSÁSZÁR Zsuzsa, 1980, Az anyai magatartás vizsgálata, *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1, 3–9.
- RICHARDS, M. P. M., 1971, A comment on the social content of mother–infant interaction. In: SCHAFFER, H. R. (ed.), *The origins of human social relations*, Academic Press, New York.
- RUTTER, M., 1982, Attachment and the development of social relationships. In: RUTTER, M. (ed.), *Scientific foundations of developmental psychiatry*, W. HEINEMANN, London.
- THOMAN, E. B., BARNETT, C., and LEIDERMAN, P., 1971, Feeding behaviors of newborn infants as a function of parity of the mother, *Child Development*, 42, 1471–1483.
- TULIN, S., and KAGAN, J., 1972, Mother–child interaction: Social class differences in the first year of life, *Child Development*, 43, 31–41.
- WACHS, T. D., and GRUEN, G. E., 1982, *Early experience and human development*, Plenum Press, New York.
- WATSON, J. S., 1967, Memory and „contingency analysis” in infant learning, *Merrill-Palmer Quarterly*, 13, 55–76.
- WATSON, J. S., 1972, Smiling, cooing, and „the game”, *Merrill-Palmer Quarterly*, 18, 323–340.

JENŐ RANSCHBURG and ISTVÁN HORVÁTH

THE SOCIOCULTURAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF MOTHERING BEHAVIOUR (BREAST-FEEDING AND LEAVING THE CHILD ALONE)

The present paper reports on the first results of the Budapest Longitudinal Project on Disorders of Social Adjustment. The study involved the data of 443 families (a representative sample in Budapest) whose children were at the time of the actual research 3–4 month old. In this paper we focused on two variables of the questionnaire, administered to the parents: „BREAST-FEEDING” and „LEAVING the child alone”, both widely recognized measures of mothering behaviour. The two variables have been compared with each other and with a wide range of other variables of the project, in order to answer the following questions:

1. What is the relationship between the two selected variables?
2. Do any of the following factors have an influence on the target variables: socio-economic and socio-cultural conditions of the family, childhood experience of the parents in their family, the daily activities of child care, the sex of the child, and his rank in birth order.
1. Statistical analysis have indicated that the variables of BREAST-FEEDING and LEAVING are independent of each other, thus our data do not lend support to the common-sense assumption, that mothers who in one variable behave in a norm-complying fashion, will in other variable also do so.

2. The socio-economic status and socio-cultural characteristics of parents in their childhood, as well as in the present show a strong relationship with breast-feeding. However there is only a vague relationship to be detected between the socio-cultural characteristics of the parents and the variable LEAVING. According to the results of the study, the higher the status of the parents and grandparents, the more likely is, that mothers will continue breast-feeding their children at least to 3–4 month. These results have lead us to the assumption that the relationship between the preference for breast-feeding — a habit that is mainly under the influence of current trends in fashion, to which members of the higher strata of the society are more responsive — and being in a psychological sense, has become marginal.
3. The experiences of the parents in their childhood showed a strong relationship with LEAVING. The results suggest, that if mothers and fathers(!) judge the rearing practices of their parents as positive (e.g. consistently, steady and spoiling) the mothers will leave the child alone less likely. As a matter of course, variables, such as the time spent with the child, the type of activities carried out in these periods and the degree of worrying in parents showed the same relationship with LEAVING.

To sum up the results, LEAVING seems to be a sensitive index of mothering behaviour. It is assumed that the mere bodily presence of the child in itself is a stimulus for the mother, independently from the „inborn initiations“, to stay with the child, and in case of necessary separations, not to leave him alone. This behaviour is rooted in the childhood experiences of the mother : her relationship with her parents, the experience of being loved and cared for, therefore it can be viewed as a form of „psychological inheritance“, although its manifestations may be influenced by several factors, such as the sex of the child.

The study of the prognostic importance of leaving the child alone in the development of the parent—child relationship is subject of further study.